

TUDOMÁNYOS TÁJÉKOZTATÓ

Japan és a megaregionális szabadkereskedelmi megállapodások

VÖLGYI KATALIN*

A tanulmány Japán kereskedelempolitikájával és azon belül is a megaregionális szabadkereskedelmi megállapodásokkal foglalkozik. A 2007–2009. évi globális gazdasági és pénzügyi válságot követően számos megaregionális szabadkereskedelmi megállapodásról indultak el tárgyalások. Japán vitathatatlanul fontos szerepet játszott a megaregionális megállapodások hullámának elindításában és azok megvalósításában. A tanulmány arra a kérdésre keresi a választ, hogy milyen gazdasági érdekekkel bír Japán az átfogó és előremutató transz-csendes-óceáni partnerség (CPTPP), az EU–Japán gazdasági partnerségi megállapodás és a regionális átfogó gazdasági partnerség (RCEP) esetében. Összességében megállapítható, hogy Japán ezekkel az egyezményekkel gazdasági növekedését szeretné elősegíteni az export növelése és a külföldön befektetett japán vállalatok hatékonyabb működésének támogatása, valamint a hazai strukturális reformok révén. Megaregionális szabadkereskedelmi megállapodásait Japán a legnagyobb gazdasági partnereivel kötötte meg, amelyek hatása így nagyobb lehet a japán gazdaságra, mint a korábbi bilaterális megállapodásoké.

Journal of Economic Literature (JEL) kódok: F13, F15.

Kulcsszavak: Japán, CPTPP, RCEP, EU–Japán EPA

* *Völgyi Katalin* egyetemi adjunktus, Széchenyi István Egyetem; tudományos munkatárs, ELKH KRTK Világgazdasági Intézet. E-mail: volgyi.katalin@krtk.hu

A kézirat első változata 2021. december 4-én érkezett szerkesztőségünkbe.

<https://doi.org/10.47630/KULG.2022.66.5-6.59>

Japan and the mega-regional free trade agreements

KATALIN VÖLGYI

The study deals with Japan's trade policy with a special focus on mega-regional free trade agreements. After the global economic and financial crisis of 2007-2009, negotiations on several mega-regional free trade agreements were started. Japan has indisputably played an important role in launching the wave of mega-regional agreements and their implementation. The study seeks to assess Japan's potential political interests in the Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific Partnership (CPTPP), the EU–Japan Economic Partnership Agreement, and the Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP). In sum, it can be concluded that Japan aims to boost its economic growth by increasing its exports and facilitating the more efficient operation of Japanese affiliates abroad, and implementing structural reforms through mega-regional agreements. Japan has concluded mega-regional free trade agreements with its largest economic partners, which could have a greater impact on the Japanese economy than its previous bilateral agreements have had.

Journal of Economic Literature (JEL) codes: F13, F15

Keywords: Japan, CPTPP, RCEP, EU–Japan EPA

Bevezetés

A tanulmány témája Japán kereskedelempolitikája és a megaregionális szabadkereskedelmi megállapodások. Az utóbbi időszakban a hazai szakirodalom az előbbi témával nem foglalkozott, az utóbbiról kevés publikáció jelent meg. Az utóbbiak között említhető Csáki (2021) közgazdasági és Takó (2021) jogi elemzése. A nemzetközi szakirodalomban jellemzően az ázsiai és csendes-óceáni térség szakemberei foglalkoztak Japán megaregionális szabadkereskedelmi megállapodásaival. Ezen belül is elsősorban az átfogó és előremutató transz-csendes-óceáni partnerség (CPTPP,¹ korábban TPP²) és a regionális átfogó gazdasági partnerség (RCEP³) kapta a legtöbb figyelmet.

Ez a tanulmány annyiban egészíti ki és árnyalja a hazai és részben a külföldi szakirodalmat, hogy a megaregionális szabadkereskedelmi megállapodásokat két

¹ Comprehensive and Progressive Agreement for Trans-Pacific Partnership.

² Trans-Pacific Partnership – Transz-csendes-óceáni partnerség.

³ Regional Comprehensive Economic Partnership.

metszetben, az európai és a japán dimenzió kontextusában tárgyalja, amivel egy kutatási rést (*research gap*) kíván betölteni. Ezen belül arra a kérdésre keresi a választ Japán szemszögéből, hogy milyen gazdasági érdekek húzódnak meg a CPTPP, az RCEP és az EU–Japán gazdasági partnerségi megállapodás (EPA)⁴ mögött.

A téma időszerűségét a japán kereskedelempolitikában az elmúlt évtizedben végbement jelentős változások indokolják. Japán, amely Kína, az USA és Németország után a világ negyedik legnagyobb exportőre, kisebb jelentőségű bilaterális szabadkereskedelmi megállapodásai után megaregionális egyezmények tárgyalásába kezdett főbb kereskedelmi partnereivel. Az ország kulcsfontosságú szerepet játszott a megaregionális szabadkereskedelmi egyezmények hullámának elindításában azzal, hogy agrárszektorát is bevonva a liberalizációba, 2013-ban csatlakozott a TPP-ről szóló tárgyalásokhoz. Majd 2017-től a republikánus párti amerikai kormány protekcionista kereskedelempolitikájának ellensúlyozása érdekében Japán a megaregionális kereskedelmi tárgyalások élére állt, és vezető szerepet játszott azok lezárásában és az egyezmények aláírásában. A japán kezdeményezések tehát túlmutatnak az ország szűk gazdaság- és külgazdaság-politikai szempontjain, amivel az eredmények globális jelentőségűvé váltak. Ebből adódóan a japán megaregionális szabadkereskedelmi megállapodások a magyar külgazdasági szféra mozgásterét is érintik az Európai Unió kívüli viszonylatokban mind makro-, mind mikrogazdasági szinten.

A tanulmány műfaja és az alkalmazott módszer irodalomkutatás. Ennek megfelelően a témára vonatkozó eredeti, elsődleges jogszabályok, dokumentumok, szakirodalmi elemzések és vélemények összegyűjtésére, rendszerezésére, áttekintésére és kritikai analízisére, a különféle források egymással való összevetésére, sőt ütköztetésére, mindebből tudományos és gyakorlati külgazdaság-politikai következtetések levonására került sor. Elméleti háttérét – sokszor csak implicit módon – a nemzetközi kereskedelemre, azon belül is elsősorban a regionális gazdasági társulásokra, formái közül pedig a szabadkereskedelmi megállapodásokra vonatkozó megközelítések képezik.

A tanulmány első része bemutatja a megaregionális szabadkereskedelmi megállapodások fő jellemzőit. A második részből megismerhetők Japán kereskedelempolitikájának azon meghatározó eseményei, amelyek végül elvezettek a megaregionális egyezményekhez. A harmadik rész külön-külön vizsgálja az említett három

⁴ Economic Partnership Agreement. Japán a szabadkereskedelmi megállapodásainak jelölésére használja az EPA kifejezést, amely arra utal, hogy azok nemcsak a vámtarifák megszüntetésére vonatkoznak, hanem annál sokkal több területet (szolgáltató szektort érintő szabályok csökkentése/megszüntetése, befektetési környezet javítása, szellemi tulajdonjogok védelme) lefednek (METI, 2021).

megaregionális szabadkereskedelmi egyezményt. Elsősorban arra helyezi a hangsúlyt, hogy a fenti kutatási kérdésre választ adjon, vagyis arra, hogy milyen gazdasági érdekek fűzik Japánt a megaregionális megállapodásokhoz. A tanulmányt a következtetéseket tartalmazó fejezet zárja.

A megaregionális szabadkereskedelmi megállapodások

A GATT/WTO tárgyalási fordulók keretében zajló multilaterális kereskedelmi liberalizáció az 1990-es években és különösen 2000-től kezdve lelassult. A WTO működésképtelenné válása következtében a regionális kereskedelmi megállapodások száma (*regional trade agreement – RTA*)⁵ megugrott (Csáki, 2021). A GATT/WTO-nál bejelentett RTA-k együttes száma 1990 és 2021 között 90-ről 780-ra nőtt. Ha csak az érvényben lévő egyezményeket vesszük figyelembe, és az egy RTA-hoz tartozó termékek és szolgáltatások liberalizálásáról szóló szerződéseket és csatlakozási szerződéseket egynek számítjuk, akkor az RTA-k száma 45-ről 348-ra emelkedett.⁶

A multilaterális liberalizáció megakadásának következtében nemcsak az RTA-k emelkedő száma, hanem jellegének változása is megfigyelhető volt. Már az 1990-es években, de különösen a 2000-es évek elejétől megjelentek és dominánssá váltak olyan új generációs RTA-k (Lakatos et al., 2016), amelyekben már nemcsak a vámtarifák eltörléséről van szó, hanem számos egyéb területet is lefednek. Ezeket a WTO nem szabályozza, vagy ha igen, akkor ezek az RTA-k gyakran a WTO-szabályokat meghaladó kötelezettségeket foglalnak magukba.

Ezekre az RTA-kra az jellemző, hogy a piacra jutás szabályozása kiterjed az árukra és a szolgáltatásokra is, és szinte a teljes liberalizáció a cél. Nagyobb hangsúlyt kap a nem tarifális korlátok lebontása és az országok közötti szabályozás terén való együttműködés. A kereskedelem előtti technikai akadályok, a növény- és állategészségügyi intézkedések és a szellemi tulajdonjogok védelme terén a WTO-szabályokon kívüli további rendelkezéseket tartalmaznak. Olyan területekre is kiterjed

⁵ A WTO definíciója szerint a regionális kereskedelmi megállapodások olyan, a viszonyosság elvén alapuló egyezmények két vagy több ország között, amelyek lebontják a vámtarifákat, és liberalizálják a szolgáltatások nemzetközi kereskedelmét. A regionális kereskedelmi megállapodások közé tartoznak a szabadkereskedelmi megállapodások (*free trade agreement – FTA*), a vámuniók és a szolgáltatásokról szóló gazdasági integrációs egyezmények (WTO, 2021).

⁶ Az adatok forrása: <http://rtais.wto.org/UI/Charts.aspx>

jednek, mint a befektetések, a verseny (szingapúri témák),⁷ a munkaügyi szabályok, a környezetvédelem és a vitarendezés (Stoll, 2018).

Az RTA-kon belül elkülöníthetők a megaregionális egyezmények, amelyek elég nagyok és ambiciózusok ahhoz, hogy befolyásolni tudják a kereskedelmi szabályokat és folyamatokat a rájuk vonatkozó országokon kívül is (Lakatos et al., 2016). A 2007–2009. évi globális pénzügyi és gazdasági válság után indultak meg a tárgyalások a világkereskedelem meghatározó részét képező NAFTA-t⁸ (jelenleg USMCA),⁹ EU-t és ASEAN-t is felölelő megaregionális megállapodásokról: a transz-csendes-óceáni partnerségről (TPP) (jelenlegi elnevezése átfogó és előremutató transz-csendes-óceáni partnerség – CPTPP), a regionális átfogó gazdasági partnerség (RCEP), az EU–Japán gazdasági partnerségi megállapodás (EU–Japán EPA), a transzatlanti kereskedelmi és beruházási partnerség (TTIP), az EU–Kanada átfogó gazdasági és kereskedelmi megállapodás (CETA) és a Kína–Japán–Dél-Korea szabadkereskedelmi megállapodás (CJK FTA).

A megaregionális szabadkereskedelmi megállapodások az alábbi közös jellemzőkkel írhatók le:

- mély integrációs partnerségek olyan országok vagy régiók között, amelyek részesedése jelentős a globális kereskedelemben és a közvetlen külföldi befektetésekben. Így a partnerországok között megtalálhatók a globális értékláncok (Global Value Chain – GVC) központi szereplői (például az USA, Németország, Japán és Kína);
- a megaregionális szabadkereskedelmi megállapodások a GVC-k által meghatározott világkereskedelem¹⁰ globális kormányzását (a WTO szabályozásán túl, illetve annak hiányát pótolva) teremtik meg;
- megállítják az RTA-k számának növekedését és konszolidálják azokat (negatív spagettitálhatások¹¹ feloldása);
- kedvezőbb piacra jutást biztosítanak, tovább fejlesztik a régi megállapodásokat, sokkal ambiciózusabb célokat tűznek ki;
- a 2007–2009. évi nemzetközi pénzügyi és gazdasági válság után gazdaságélénkítő hatásai vannak;

⁷ Az úgynevezett szingapúri témákat (befektetések, versenypolitika, kereskedelem könnyítése, közbeszerzés) a WTO az 1996-os szingapúri miniszteri értekezleten kezdte el tárgyalni.

⁸ North American Free Trade Agreement – Észak-amerikai Szabadkereskedelmi Egyezmény.

⁹ United States–Mexico–Canada Agreement – Egyesült Államok–Mexikó–Kanada Egyezmény.

¹⁰ A nemzetközi kereskedelem 70 százaléka köthető a globális értékláncokhoz (OECD, 2020).

¹¹ Az egymást átfedő RTA-k különböző szabályok (például származási szabályok) kusza rendszerének létrejöttét eredményezték.

- gyakran geopolitikai megfontolásból kezdeményezték őket, de az egyezmények végrehajtása és életképessége gazdasági szempontoktól függ (González, 2014).

Az említett megaregionális szabadkereskedelmi megállapodások közül a TTIP nem valósult meg, 2016-ban az EU és az Egyesült Államok eredmény nélkül zárta le a megbeszéléseket. A CJK FTA-ról jelenleg is tárgyalnak. A CETA 2017-ben átmenetileg lépett hatályba. A TPP helyett – az Egyesült Államok részvétele nélkül és kisebb tartalmi változtatásokkal – a CPTPP jött létre 2018-ban. 2020 novemberében – India nélkül – 15 ország írta alá az RCEP-megállapodást, amelynek ratifikálása jelenleg is tart. A 2018 júliusában parafált és 2019 februárjában hatályosult EU–Japán EPA eredeti (2013. évi) tagországi összetétele is módosult az Egyesült Királyságnak az Európai Unióból való kilépése miatt.

Tanulmányunk elsősorban Japán szemszögéből elemzi a CPTPP-t, az RCEP-t és az EU–Japán EPA-t. A japán perspektívát azért érdemes vizsgálni, mert a szigetország számos megaregionális szabadkereskedelmi megállapodás (például CPTPP, RCEP, EU–Japán EPA, CJK FTA) részese. Az egyszerű részvételnél még fontosabb kiemelni Japán szerepét a megaregionális szabadkereskedelmi megállapodások megvalósulásában. Amari Akira (2016)¹² szerint Japán 2013. évi bekapcsolódása a TPP-megbeszélésekbe adott lendületet a többi megaregionális szabadkereskedelmi tárgyalás (TTIP, RCEP, EU–Japán EPA) elindításához. 2013 előtt Japán jellemzően csak kisebb jelentőségű kereskedelmi partnereivel kötött szabadkereskedelmi egyezményeket azért, hogy továbbra is védje agrár- és szolgáltató szektorát. 2013-tól viszont megváltozott Japán FTA-politikája. A Donald Trump elnökké választásával 2017-ben hivatalba lépett amerikai kormány America First külgazdaság-politikájának ellensúlyozására Japán a megaregionális szabadkereskedelmi megállapodások fő támogatójává vált. Az Egyesült Államok TPP-től való visszalépése után Japán a TTP-ben érdekelt 11 ország élére állva létrehozta a CPTPP-t. Prioritásként kezelte továbbá az EU viszonylatában az EPA aláírását és az RCEP tartalmi fejlesztését és megvalósítását. A három megaregionális szabadkereskedelmi egyezmény mögött meghúzódó japán érdekek tárgyalása előtt a következő rész röviden bemutatja, hogyan változott japán FTA-politikája.

¹² A TPP korábbi fő tárgyalója japán részről.

Japán szabadkereskedelmi megállapodásokkal (FTA) kapcsolatos politikája

Japán viszonylag megkésve kezdett el szabadkereskedelmi egyezményekről tárgyalni. A legelső megállapodást Szingapúrral kötötte 2002-ben. Az 1990-es évek végéig kizárólag a GATT/WTO keretében folyó multilaterális liberalizációt támogatta. A második világháború után Japán volt az első kelet-ázsiai ország, amely az exportorientált iparosítás útjára lépett. A világkereskedelemben meghatározó országgá vált, amely a szabad és nyitott globális kereskedelmi rendszer kialakításában volt érdekelt azért, hogy saját feldolgozóipari termékeinek külföldi piacokra való bejutását biztosítsa.¹³ A hidegháború alatt Japán számos regionális kezdeményezést (például PAFTA, PAFTAD, PBEC és PECC)¹⁴ javasolt és/vagy indított az ázsiai és csendes-óceáni térségben. Ezek mindegyike konzisztens volt a GATT-rendszer által megtestesített globális kereskedelmi szabályokkal, és nem egy zárt, kívülállók által diszkrimináló kereskedelmi blokk létrehozására irányultak. A hidegháború végén a regionalizmusnak a NAFTA és az európai egységes piac által fémjelzett új hulláma Japánt (Ausztráliával együtt) az APEC¹⁵ kezdeményezésére ösztönözte 1989-ben. Japán az APEC létrehozásával egyrészt ellensúlyozni kívánta a zárt kereskedelmi blokkokból eredő diszkriminációt, másrészt meg akarta akadályozni az Egyesült Államok gazdasági protekcionizmusának erősödését és a vele való bilaterális kereskedelmi konfliktusokat, amelyek Japán (és más kelet-ázsiai országok) számottevő kereskedelmi többletéből adódtak. Harmadszor pedig a hidegháború végével (1989) az amerikai katonai haderő Ázsiából való kivonulásának lehetősége miatt az APEC létrehozása az Egyesült Államok ázsiai és csendes-óceáni térségbeli érdekeltiségének fenntartását és megerősítését is célozta. A korábbi regionális kezdeményezésekhez hasonlóan Japán APEC-ről alkotott koncepcióját a kizárólagosság- és a diszkriminációmentesség, a nyitottság és a GATT-tal való kompatibilitás jellemezte (Yamamoto & Kikuchi, 1998). Ettől eltérően az Egyesült Államok egy olyan koncepciót kép-

¹³ Ezzel kapcsolatban említést érdemel, hogy Japán sikeres exportorientált fejlődése időben változó módon és mértékben, de lényegében zárt belső piacra támaszkodva ment végbe. A növedék iparágait, amíg azok nemzetközileg nem váltak versenyképessé, magas vámokkal védte. A magas vámtarifák és mennyiségi korlátozások bizonyos mezőgazdasági termékek esetében azonban hosszú távon megmaradtak. Emellett a saját belső piacának védelme érdekében Japán nem tarifális korlátokból álló bonyolult védelmi rendszert is kiépített, amelynek lassú lebontása – külső nyomásra – az 1980-as években indult el (Völgyi, 2015).

¹⁴ PAFTA (1967): csendes-óceáni szabadkereskedelmi övezet. PAFTAD (1967): csendes-óceáni kereskedelmi és fejlesztési konferencia. PBEC (1971): csendes-óceáni gazdasági tanács. PECC (1980): csendes-óceáni gazdasági együttműködési tanács.

¹⁵ Asian-Pacific Economic Cooperation – Ázsiai és csendes-óceáni gazdasági együttműködés.

viselt, amely jogilag kötelező érvényű kötelezettségvállalásokat tartalmazott volna a kereskedelem és a befektetések liberalizációjának elősegítése érdekében. Végül az 1990-es évek végén az APEC szerepe a regionális kereskedelmi tárgyalásokban háttérbe szorult a tagországok, elsősorban Japán és az Egyesült Államok között – főként a liberalizáció módjával kapcsolatban – kialakult nézeteltérések miatt. Japán különösen ellenezte az agrárszektor liberalizálását.

Az APEC keretében zajló együttműködés megrekedése és az 1997–1998. évi ázsiai pénzügyi válság idején az Egyesült Államoktól és az IMF-től várt segítségnyújtás elmaradása arra ösztönözte Japánt, hogy az ázsiai és csendes-óceáni (APEC) helyett a kelet-ázsiai (ASEAN+3, ASEAN+6)¹⁶ együttműködés irányába forduljon. 1999-ben az új WTO-forduló elindítására tett sikertelen kísérlet, majd a multilaterális kereskedelmi tárgyalások lelassulása nyomán Japán kereskedelempolitikájában a multilateralizmus helyett a bilateralizmusra (EPA) helyeződött a hangsúly. Azért a bilateralizmusra, mert a kelet-ázsiai országok 2013-ig nem kezdeményeztek tárgyalásokat az egész régióra kiterjedő szabadkereskedelmi egyezményről.

A régiót átfogó FTA helyett ASEAN+1¹⁷ szabadkereskedelmi megállapodások születtek, illetve a kelet-ázsiai országok számos kétoldalú intra- és interregionális FTA-t kötöttek. Japán 2002 és 2015 között 15 gazdasági partnerségi megállapodást¹⁸ írt alá, amelyek azóta hatályba is léptek. A multilaterális kereskedelmi liberalizáció több évtizedes támogatása után az FTA-k gyors terjedésének hulláma lassan Japánt is elérte.

Az említett 15 EPA ugyanakkor Japán teljes kereskedelmének csupán 22,3 százalékára vonatkozott (JETRO, 2015). Az EPA-k nem irányozták elő a teljes árukereskedelem liberalizálását, mivel Japán a vámtarifák 86-87 százalékának a leépítését vállalta, az EPA-kat pedig nem kapcsolta össze a régóta esedékes belső reformokkal és a hatékonyság növelésével (a hosszú távú gazdasági növekedés érdekében). Japán az agrár- és a szolgáltató szektorát nagymértékben megvédte és kizárta az EPA-kból. Az EPA-kat úgy alakították ki, hogy lehetővé tegyék a japán vállalatok belépését a partnerországok piacára, elősegítsék működésüket és befektetéseiket a külföldi piacokon. Japán jellemzően olyan országokkal kötött megállapodásokat, amelyek

¹⁶ ASEAN+3: 10 ASEAN ország + Japán, Kína, Dél-Korea; ASEAN+6: 10 ASEAN ország + Japán, Kína, Dél-Korea, India, Ausztrália, Új-Zéland.

¹⁷ ASEAN–Japán, ASEAN–Kína, ASEAN–Dél-Korea, ASEAN–India, ASEAN–Ausztrália–Új-Zéland szabadkereskedelmi megállapodások.

¹⁸ Szingapúr (2002), Mexikó (2005), Malajzia (2006), Chile, Thaiföld (2007), Indonézia, Brunei, Fülöp-szigetek, ASEAN (2008), Svájc, Vietnám (2009), India (2011), Peru (2012), Ausztrália, Mongólia (2015).

nem képesek jelentős nyomást gyakorolni rá a nagyobb mértékű piaci nyitás érdekében (Amstrong & Drysdale, 2014). Japán bilaterális FTA-politikájának alakulását az erős agrárlobbi (agrárszövetkezetek, kormányzó párti politikusok és agrár-bürokraták) befolyásolta a protekcionizmus fenntartása érdekében. A nagy termelő vállalatok szövetségükkel, a Keidanrennel együtt viszont azért szorgalmazták az EPA-k megkötését, hogy megszüntessék a japán vállalatok külföldi piacokon kialakult hátrányos helyzetét, amely más országok által korábban megkötött FTA-kból eredt (Solís, 2009).

Az EPA-k megkötésében Japán nemcsak gazdasági, hanem politikai szempontból is érdekelt volt. Kínával folytatott versenye a kelet-ázsiai regionalizmus vezető szerepéért nagymértékben közrejátszott abban, hogy Japán az egyes ASEAN-országokkal és magával az ASEAN-nal is gazdasági partnerségi megállapodást kötött. Ugyanakkor Japán nem írt alá FTA-t sem a Koreai Köztársasággal, sem Kínával. 2003-ban ugyan elindította az FTA-tárgyalásokat a Koreai Köztársasággal, de az utóbbi visszalépett, mert attól tartott, hogy az FTA tovább növelné Japánnal szembeni külkereskedelmi deficitjét. Ehelyett a Koreai Köztársaság a legnagyobb exportpiacának számító Egyesült Államokkal indított szabadkereskedelmi tárgyalásokat. Japán és Kína viszont soha nem kezdeményezett kétoldalú FTA-tárgyalásokat. Japán gazdasági integrálódása Kínával a globális gazdasági válság előtti időszakban, 2002 és 2007 között FTA nélkül is felgyorsult, és az ország exportvezérelt növekedésének fő hajtóereje volt. A Kelet-Ázsia három legnagyobb gazdasága között ki nem alakult FTA-kapcsolattal volt magyarázható az egész kelet-ázsiai régiót lefedő FTA hiánya. Koizumi Dzsunicisiró miniszterelnöksége alatt Japán Kínával és a Koreai Köztársasággal megromló politikai kapcsolata szintén hozzájárult az említett helyzethez.

Japán kereskedelempolitikájában az újabb váltás a 2007–2009. évi globális pénzügyi és gazdasági válság utáni időszakban következett be, amelyet a globális gazdasági növekedés és a világkereskedelem lelassulása, illetve a WTO Doha-fordulójának kudarca jellemezett. 2013-ban Japán elindította az RCEP-ről és az EU–Japán EPA-ról szóló tárgyalásokat, és bekapcsolódott a TPP-ről szóló tárgyalásokba. Japán ezzel a korábbi EPA-khoz képest jóval bátrabb lépésre szánta el magát. A legnagyobb kereskedelmi partnereivel kezdett el szabadkereskedelmi tárgyalásokat, amelyek eredményeként a tervek szerint az említett 22,3 százalékról 70 százalék fölé nőtt volna Japán teljes külkereskedelmének FTA-k általi lefedettsége (METI, 2015). A tanulmány következő része Japánnak a CPTPP (TPP), az EU–Japán EPA és az RCEP megállapodásokkal kapcsolatos motivációit és érdekeit tárgyalja.

Az átfogó és előremutató transz-csendes-óceáni partnerség (CPTPP) és / transz-csendes-óceáni partnerség (TPP)

A CPTPP elődjének számító TPP-ről szóló tárgyalásokat az Egyesült Államok 2009-ben Új-Zéland, Szingapúr, Chile, Brunei, Peru, Vietnám és Ausztrália részvételével indította el. Később a tárgyalásokba bekapcsolódott Malajzia, Mexikó, Kanada és Japán is. Az Egyesült Államok Japánt már 2009-ben meghívta a tárgyalásokra, de a hazai agrárszervezetek reakciójától félve az akkori japán miniszterelnök, Hatojama Jukio nem adott egyértelmű választ az amerikai javaslatra (Miyagi, 2016). Japán csak 2013 júliusában kapcsolódott be a TPP-ről folyó tárgyalásokba. Japán megkésett részvétele egyrészt elhúzódó saját belső vitáival volt magyarázható. Másrészt gazdasági méretéből adódóan Japán elég erős volt ahhoz, hogy a TPP-t tárgyalások menetének egészét befolyásolni tudja, így csatlakozása időben elnyúlt (Hamanaka, 2014).

Az Egyesült Államok számára különösen fontos volt Japán TPP-ben való részvétele, mivel a TPP súlyát szerette volna növelni az ázsiai oldalról. A TPP átfogó célja a mély és széles körű liberalizálás volt. Az amerikai elképzelések szerint a TPP új globális szabályokat és standardokat teremtett volna a világkereskedelemben. A TPP-t gyakran 21. századi egyezménynek hívták, mivel megfelelt a globális értékláncok igényeinek, amelyek mentén – miként arról korábban volt szó – a világkereskedelem 70 százaléka bonyolódik le. A TPP részes országai nemcsak a vámtarifák 99-100 százalékának (Solís, 2016), hanem a nem tarifális korlátok jelentős részének megszüntetését is vállalták. A TPP 30 fejezetből épült fel, és az árukereskedelmen kívül a szolgáltatások kereskedelme és a befektetések liberalizálását, valamint a versenypolitikára, a közbeszerzésekre, a munkaerőpiacra, a szellemi tulajdonjogokra, a környezetvédelemre és állami tulajdonú vállalatokra a vonatkozó jogszabályok bizonyos fokú harmonizációját irányozta elő.

A TPP-hez való csatlakozással Japán általános célja az volt, hogy ösztönözze az exportját, és elősegítse a japán vállalatok hatékonyabb működését külföldön. Ebben a vonatkozásban hasonlított a korábbi EPA-khoz. A TPP megaregionális FTA-ként ugyanakkor a korábbi bilaterális egyezmények¹⁹ előírásait és szabályait (például a származási szabályokat) egységesítette, és több gazdaságra, vagyis nagyobb piacra terjedt ki. Japán TPP-hez való csatlakozását különösen az Egyesült Államok motivál-

¹⁹ Japán a tizenegy TPP-partnerország közül nyolccal már korábban kötött EPA-t.

ta, amely az ország legnagyobb exportpiaca²⁰ és kifelé irányuló közvetlen külföldi befektetéseinek legnagyobb célállomása volt, és amellyel Japán korábban még nem kötött szabadkereskedelmi megállapodást. Ezen túlmenően a TPP különös hangsúlyt kapott Japán 2012-ben meghirdetett növekedési stratégiájában (*Abenomics*). A korábbi EPA-khoz viszonyítva Japán magasabb szintű liberalizációs kötelezettségeket vállalt a TPP-ben (Solís, 2016).²¹ Japán összekötötte a TPP-t a mezőgazdaságban és a szolgáltató szektorban régóta esedékes hazai strukturális reformokkal, amelyek célja a termelékenység növelése és végső soron az ország gazdasági növekedésének ösztönzése volt.

Japán a többi partnerországgal együtt a TPP-ről szóló tárgyalásokat 2015 októberében az egyesült államokbeli Atlantában zárta le, majd a részes országok képviselői 2016 februárjában az új-zélandi Aucklandben írták alá a szerződést. A tagországoknak két év állt rendelkezésükre, hogy ratifikálják az egyezményt, amely csak akkor léphetett volna életbe, ha hat vagy több olyan tagország ratifikálja, amelyek összevont GDP-je az összes partnerország GDP-jének legalább 85 százalékát kiteszi. A TPP amerikai és japán ratifikációja – a két ország jelentős gazdasági súlya miatt – mindenképpen szükséges lett volna. Kampányígéretének megfelelően, 2017. január 20-i hivatalba lépésekor Donald Trump elnök legelső intézkedései között visszavonta az Egyesült Államok aláírását a TPP szerződésről. Japán viszont ugyanezen a napon ratifikálta a TPP-szerződést (Kawase, 2017).

Bízva abban, hogy az amerikai kormány meggondolja magát, Japán vezető szerepet vállalt a TPP életben tartásában és megvalósításában. A TPP maradék 11 részes országa – több találkozó után – 2017 novemberében a Vietnámban megrendezett APEC-csúcstalálkozón állapodott meg a TPP-n alapuló új egyezmény nagy részében. Csak néhány kérdés maradt még nyitva, amelyekről végül 2018-ban Tokióban sikerült megegyezniük. A 11 ország 2018 márciusában Chilében írta alá a CPTPP-t, amely a TPP-egyezményre épült. Az eredeti TPP-rendelkezések közül azonban huszonkettőt átmenetileg felfüggesztettek, amelyekben nem tudott a 11 ország konszenzusra jutni. Ezek többségét eredetileg az Egyesült Államok javasolta, és a többi részes ország az amerikai piacra való bejutásért cserébe elfogadta. Mivel Japán remélte, hogy az Egyesült Államok esetlegesen csatlakozna a CPTPP-hez, ezért nem

²⁰ Az Egyesült Államok jelenleg Japán második legnagyobb exportpiaca, amelyet Kína előz meg (függetlenül).

²¹ Japán a vámtarifák 95 százalékának (100 százalékának ipari termékek és 81 százalékának agrártermékek körében) megszüntetését vállalta.

módosították, hanem csak felfüggesztették az említett 22 rendelkezést (Fergusson & Williams, 2018).

Az amerikai kormány azonban nem tért vissza a tárgyalóasztalhoz, mert Donald Trump kereskedelempolitikájában a többoldalú helyett a bilaterális szabadkereskedelmi egyezményekre helyeződött a hangsúly. Így az amerikai kormány Japánnal is kétoldalú szabadkereskedelmi tárgyalásokat kezdett 2019-ben. Az év októberében az Egyesült Államok és Japán képviselői aláírtak egy kezdetleges kereskedelmi megállapodást (US-Japan Trade Agreement – USJTA),²² amely 2020 januárjában lépett életbe. Az egyezmény a két ország közötti kereskedelemnek csupán 5 százaléka terjedt ki, korlátozott vámleépítéssel és kvótabővítéssel. Az Egyesült Államok ugyanis összesen 241 vámtarifa csökkentését vagy megszüntetését vállalta, ezek nagyobb része ipari, kisebb része agrártermékekre vonatkozott. Japán mintegy 600 agrárvámtarifa csökkentését vagy eltörlését irányozta elő. Mindkét ország kilátásba helyezte bizonyos agrártermékek vámkontingensének a bővítését (Cimino-Isaac & Williams, 2020).

A japán kormány azért folytatta a kétoldalú szabadkereskedelmi tárgyalásokat az Egyesült Államokkal, hogy csökkentse annak a kockázatát, hogy az utóbbi megemelje a japán autókra vonatkozó vámtarifáit az 1962. évi kereskedelmi expanzióról szóló törvény 232. cikkelyére hivatkozva, miként azt megtette 2018-ban a japán acél és alumínium esetében (Cimino-Isaac & Williams, 2020). Következésképpen az USJTA kezdetleges kereskedelmi megállapodás nem terjed ki a kétoldalú kereskedelmi viták fő tárgyát képező japán autókra és autóalkatrészekre, amelyek az Egyesült Államok Japánból származó importjának egyharmadát teszik ki.

Ettől eltérően az Egyesült Államok a TPP-ben még kötelezettséget vállalt a japán autók és könnyű teherjárművek vámtarifáinak eltörlésére. Ami az USJTA-ban foglalt japán vállalásokat illeti, a vámleépítést tekintve Japán ugyanabban az elbánságban részesíti az amerikai agrártermékeket, mint korábban a TPP-ben. Ugyanakkor van néhány olyan agrártermék (például a rizs és az árpa), amelyek az USJTA által meghatározott liberalizációból kimaradtak. Ugyanez vonatkozik néhány nem tarifális korlátra is (Williams et al., 2019).

Az amerikai és a japán fél abban állapodott meg, hogy 2020-ban a bilaterális szabadkereskedelmi tárgyalás újabb szakaszát indítják el, de erre eddig nem került sor. A 2021-ben hivatalba lépett Biden-kormány alatt sem történt előrelépés ezen a téren, annak ellenére, hogy 2020-as kampánya alatt elnökjelöltként Joe Biden azt

²² Ezzel egy időben Japán és az Egyesült Államok tárgyalói aláírtak egy digitális kereskedelemről szóló megállapodást (US-Japan Digital Trade Agreement) is.

is mondta, hogy megpróbálhatja újratárgyalni a TPP-t, de többek között szigorúbb munkaügyi és környezetvédelmi normákkal. Ugyanezt erősítette meg az amerikai kormány, miután Kína 2021 szeptemberében felvételét kérte a CPTPP-be (McBride et al., 2021).

Az EU–Japán gazdasági partnerségi megállapodás (EPA)

Az EU és Japán közötti szabadkereskedelmi tárgyalások 2013-ban kezdődtek el. Az uniós fél jelezte Japánnak, hogy akkor köt szabadkereskedelmi megállapodást, ha Japán lezárja a TPP-tárgyalásokat az Egyesült Államokkal.²³ (Az EU meg akarta várni, hogy milyen kedvezményeket helyez kilátásba Japán az Egyesült Államoknak, és ehhez viszonyítva kívánta kialakítani az EU–Japán EPA tartalmát.) Ez utóbbira, miként korábban más összefüggésben szó volt róla, 2015-ben került sor. Az Egyesült Államok kereskedelempolitikájában bekövetkezett protekcionista fordulat Japánt és az EU-t arra sarkallta, hogy minél előbb zárják le a kétoldalú szabadkereskedelmi tárgyalásokat. Az EU–Japán EPA tartalmát 2017-ben véglegesítették, majd 2018 júliusában aláírták a megállapodást, amely 2019 februárjában lépett hatályba.

Jellegét tekintve az EU–Japán EPA a CPTPP-re hasonlít. A 21. századi igényekkel összhangban a szabályozott területek széles körében tartalmaz mély liberalizációs intézkedéseket. A CPTPP-hez hasonlóan fontos szerepet játszik Japán növekedési stratégiájában, beleértve a szükséges strukturális reformok megvalósítását. Japán a vámtarifák 97 százalékának, az EU 99 százalékának 15 év alatt történő teljes leépítését vállalta. Az összes ipari termék bilaterális kereskedelme vámmentes lesz.

Japán esetében az importvámtarifák maradék 3 százaléka mezőgazdasági termékekhez köthető, de ezeket is fokozatosan csökkentik. Számos nem tarifális korlátot megszüntetnek (European Commission, 2018b). Ezen túlmenően Japán jelentős mértékben csökkenti az uniós termékekre vonatkozó agrárvámtarifákat, 85 százalékát teljesen meg fogja szüntetni. Japán az EU negyedik legnagyobb agrárexportpiaca (European Commission, 2018a), így az EPA különösen előnyös az Uniónak (Górska, 2021).

Az EU Japán fontos gazdasági partnere, bár súlya kisebb a teljes kereskedelmében, mint az Egyesült Államoké vagy Kínáé.²⁴ Ugyanakkor a japán vállalatok globális működőtőke-állományából az USA-hoz és Kelet-Ázsiához közel azonos

²³ Hatakejama Noboruval (elnök, Institute for International Trade and Investment) 2016. június 7-én, Tokióban készült interjú alapján.

²⁴ Lásd az 1. táblázatot a Függelékben.

mértékben részesedik. Az ipari vámtarifák megszüntetése különösen kedvező az EU-ban működő japán autóiipari vállalatok számára. A JETRO becslései szerint 2017-ben Japán 2,6 milliárd dollár vámot fizetett Európába irányuló exportja után. Ennek valamivel kevesebb mint fele a személyautókra (1,07 milliárd dollár) és a járműalkatrészekre (0,18 milliárd dollár) jutott (JETRO, 2018). Az EU vállalta, hogy nyolc év alatt megszünteti a japán autók 10 százalékos importvámját, az autóalkatrészek több mint 90 százaléka esetében pedig az EPA hatályba lépése után azonnal megszüntette a vámot (Lungu, 2019). Az EPA aláírásában különösen érdekelték voltak a japán autóiipari vállalatok, amelyek igyekeznek ledolgozni a koreai cégekkel szembeni versenyhátrányukat, amely már jóval korábban kötött szabadkereskedelmi megállapodást az EU-val.

A TPP-hez hasonlóan az EU–Japán EPA esetében változott a részes országok összetétele az eredeti felálláshoz képest. Az EU-ból 2020-ban kilépő Egyesült Királyság Japán második legjelentősebb külkereskedelmi partnere, illetve a japán vállalatok globális közvetlen külföldi befektetései az Egyesült Államok után második, az uniós tagállamok cégeinek pedig legnagyobb célországa. Ebből adódóan Japán számára kiemelkedően fontos volt a szabadkereskedelmi tárgyalások megkezdése az Egyesült Királysággal. A szabadkereskedelmi egyezményt a felek 2020 novemberében alá is írták, amely tartalmában megegyezik az EU–Japán EPA-val.

Regionális átfogó gazdasági partnerség (RCEP)

Az RCEP előzményének a kelet-ázsiai szabadkereskedelmi övezet (East Asian Free Trade Area – EAFTA) és a kelet-ázsiai átfogó gazdasági partnerség (Comprehensive Economic Partnership for East Asia – CEPEA) tekinthetők. Az 1997–1998. évi ázsiai pénzügyi válság után a kelet-ázsiai országok a regionális együttműködés erősítését (ASEAN+3) helyezték előtérbe, és 2001-ben felvetették a régiót felölelő szabadkereskedelmi övezet, az EAFTA létrehozását az ASEAN+3 országok részvételével. 2006-ban Japán – Kína növekvő regionális hatalmának ellensúlyozására – javasolta a CEPEA kialakítását, amely az ASEAN+3 országokon túl Indiát, Ausztráliát és Új-Zélandot (ASEAN+6) is magába foglalta volna. Közben terveztek egy régiót lefedő FTA-t, a +6 országok külön-külön szabadkereskedelmi megállapodást kötöttek az ASEAN-nal.²⁵

²⁵ Ausztrália és Új-Zéland együtt kötött szabadkereskedelmi egyezményt az ASEAN-nal.

Az ASEAN – a kelet-ázsiai regionalizmus fejlődésében betöltött központi szerepének megerősítésére – 2011 novemberében javasolta az RCEP létrehozását, ennek jegyében ismertette kialakításának elveit a +6 országokkal. Az RCEP-tárgyalások 2013 májusában kezdődtek el annak nyomán, hogy Kína, amely korábban az EAFTA megvalósítását támogatta, végül elfogadta az RCEP ASEAN+6 országösszetételben történő kialakítását. Ezzel ellensúlyt kívánt képezni az Egyesült Államok ázsiai–csendes-óceáni szabadkereskedelmi tervével, a TPP-vel szemben. Az erről szóló tárgyalásokba Japán 2013 júliusában kapcsolódott be. A partnerországok az RCEP-tárgyalásokat eredetileg 2015-ben szándékoztak lezárni, de erre csak 2020-ban került sor. Elhúzódásuk oka elsősorban a piacra jutási feltételek körül kialakult vita volt. Különösen azon országok között (például Japán és Kína, Japán és a Koreai Köztársaság, Kína és India) haladtak lassan a tárgyalások, amelyek korábban még nem kötöttek szabadkereskedelmi egyezményt. India végül a politikai szempontból fontos feldolgozóipari és mezőgazdasági ágazatainak védelme és az önellátás iránti elköteleződése miatt 2019-ben visszalépett az RCEP-tárgyalásoktól (Francois & Elsig, 2021). Így 2020 novemberében 16 helyett 15 ország írta alá az egyezményt, amelynek partnerországok általi ratifikációja jelenleg is folyamatban van.

Az RCEP a tárgyalta és lefedett területek körét, valamint a liberalizáció mélységét tekintve kevésbé ambiciózus, mint a CPTPP. Az RCEP 20 fejezetből áll. A részes országok a vámtarifák 90 százalékának megszüntetését, illetve csökkentését vállalták. Az RCEP, amely a korábban megkötött ASEAN+1 szabadkereskedelmi megállapodásokat egységes egyezménybe vonta össze, a korábbiakat meghaladó liberalizációs intézkedéseket (áru-, szolgáltatás-kereskedelem, befektetések) tartalmaz. Bővítette továbbá az azok által szabályozott területek körét (például közbeszerzés, szellemi tulajdonjogok, e-kereskedelem stb.) (Deloitte, 2021).

Japán számára különösen fontos volt az RCEP megkötése, mert kereskedelmének 48 százalékát bonyolítja le a partnerországokkal.²⁶ A japán vállalatok termelési hálózatai a legnagyobb mértékben a kelet-ázsiai régióban épültek ki, amelyek hatékonyabb működéséhez az RCEP által biztosított egységes származási szabályok is hozzájárulnak. Japán szempontjából érdemes még kiemelni a Kína és a Koreai Köztársaság által vállalt vámleépítéseket. Japán első és harmadik legnagyobb kereskedelmi partneréről van szó, amelyekkel korábban még nem kötött szabadkereskedelmi megállapodást. Az RCEP következtében a Kínába irányuló vámmentes japán

²⁶ Lásd az *1. táblázatot* a Függelékben.

termélexport aránya 8-ról 86 százalékra fog nőni. A Koreai Köztársaság esetében ez az arány 19-ről 92 százalékra fog emelkedni (Deloitte, 2021).

Japán és a többi partnerország számára az RCEP-tárgyalások sikeres lezárása és az egyezmény parafálása különösen fontos volt az Egyesült Államok protekcionizmusának ellensúlyozása miatt is. Az RCEP növelni fogja Kelet-Ázsia végső keresletét, és ezáltal a régió országai tudják csökkenteni a régió kívüli fejlett piacoktól, többek között az USA-tól való függőségüket (Petri & Plummer, 2020). Vagyis az RCEP segítségével Japán is nagyobb mértékben tud támaszkodni a szomszédos országok növekvő középosztályának keresletére.

Összefoglalás, következtetések

Az 1990-es, de különösen a 2000-es évek kezdetétől tartós tendencia a regionális kereskedelmi megállapodások számának gyors növekedése. A 2007 és 2009 közötti globális gazdasági és pénzügyi válság után pedig megindultak a tárgyalások számos megaregionális megállapodásról is, amelyek a világgazdaság meghatározó részére terjednek ki. Japán vitathatatlanul fontos szerepet játszott a megaregionális megállapodások hullámának elindításában és azok megvalósításában.

A tanulmány három megaregionális megállapodást (CPTPP, RCEP, EU–Japán EPA) vizsgált, és arra kereste a választ, hogy milyen gazdasági érdekek fűzik Japánt hozzájuk. A japán kormány egészen az 1990-es évek végig a nemzetközi kereskedelem multilaterális liberalizációját támogatta. Viszonylag későn, akkor is gazdasági kényszereknek engedelmessé, a multilaterális keretekben történő liberalizáció megakadása hatására második legjobb megoldásként kezdett el szabadkereskedelmi szerződéseket kötni. Jelentős világgazdasági súlyára és ezzel összefüggésben tárgyalási alkuerejére támaszkodva Japán 2002 és 2015 között elsősorban kisebb jelentőségű kereskedelmi partnereivel kötött megállapodást (például Szingapúr, Indonézia, Mexikó, Chile stb.), ezekben pedig igyekezett zárva tartani a külső verseny előtt az agrár- és szolgáltató szektorát.

A globális pénzügyi és gazdasági válság után, annak hatására azonban jelentős fordulat történt a japán kereskedelempolitikában. A sok esetben korlátozott tartalmú bilaterális szerződések helyett gazdagabb tartalmú és nagyszámú partnerországra kiterjedő átfogó megaregionális szabadkereskedelmi egyezményekre (CPTPP [korábban TPP], RCEP, EU–Japán EPA) helyeződött a hangsúly.

Ha a Magyarországot is érintő EU–Japán EPA-t összehasonlítjuk a nemzetközi kutatásokban nagyobb figyelmet vonzó ázsiai és csendes-óceáni megaregionális egyezményekkel, nem látunk különbséget Japán elsődleges céljait illetően, vagyis a szigetország ezekkel az egyezményekkel gazdasági növekedését szeretné elősegíteni az export fokozása és a külföldön befektetett japán vállalatok hatékonyabb működésének támogatása, valamint a hazai strukturális reformok révén. A globalizáció elmélyülése nyomán a megállapodások – nem utolsósorban földrajzi kiterjedésük és átfogó liberalizációs intézkedéseket magukba foglaló tartalmuk miatt – a japán gazdasági növekedés és szerkezeti korszerűsödés kiemelkedő fontosságú tényezőivé váltak.

Ezzel összefügg, hogy mivel megaregionális szabadkereskedelmi megállapodásait Japán a legnagyobb gazdasági partnereivel kötötte meg, ezért azoknak a japán gazdaságra gyakorolt hatásai nagyobbak lehetnek, mint a korábbi bilaterális megállapodásokéi.

Hasonló megfontolások miatt kötött Japán a TPP-től visszalépő Egyesült Államokkal és az EU-ból kilépő Egyesült Királysággal külön kereskedelmi megállapodást. Az Egyesült Államok esetében még csak előzetes egyezményről van szó, és fennáll az a lehetőség, hogy az USA visszatér a TPP-hez. A megaregionális szabadkereskedelmi egyezmények hatásainak és hatásmechanizmusainak a számszerűsítése (a globális értékláncokat is beleértve), valamint a Biden-kormány kereskedelempolitikájának elemzése és Japán ehhez kapcsolódó érdekeinek vizsgálata további jövőbeli kutatási irány lehet.

Hivatkozások

- Amari, A. (2016). The Trans-Pacific Partnership (TPP) Agreement. *Asia Pacific Review*, 23(1), 11–20. <https://doi.org/10.1080/13439006.2016.1195948>
- Armstrong, S., & Drysdale, P. (2014). *Japan's foreign economic policy strategies and economic performance* (Working Paper Series, No. 340). Columbia Business School, Center on Japanese Economy and Business. <https://doi.org/10.7916/D808640Q>
- Cimino-Isaac, C. D., & Williams, B. R. (2020). *U.S.-Japan Trade Agreement Negotiations* (In Focus No. 11120). Congressional Research Service. <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IF/IF11120>
- Csáki, Gy. (2021). Újabb megaregionális szabadkereskedelmi egyezmény: az Átfogó Regionális Gazdasági Partnerség (RCEP). *Külgazdaság*, 65(2), 69–89. <https://doi.org/10.47630/KULG.2021.65.3-4.69>
- Deloitte (2021). *The Regional Comprehensive Economic Partnership (RCEP): 15 Asia-Pacific nations strike one of the world's largest trade deals*. <https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/sg/Documents/tax/global-trade-advisory-newsflash-rcep-country-updates.pdf>

- European Commission (2018a). *Key Elements of the EU-Japan Economic Partnership Agreement – Memo*, 12 December <https://trade.ec.europa.eu/doclib/press/index.cfm?id=1955>
- European Commission (2018b). *The Economic Impact of the EU-Japan Economic Partnership Agreement (EPA)*. https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2018/july/tradoc_157116.pdf
- Fergusson, I. F., & Williams, B. R. (2018). *TPP Countries sign new CPTPP Agreement without U.S. Participation* (Insight No. 10822). Congressional Research Service. <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/IN/IN10822>
- Francois, J., & Elsig, M. (2021). *Short Overview of the Regional Comprehensive Economic Partnership* (Briefing, February 2021). Policy Department for External Relations, Directorate General for External Policies of the Union. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/653625/EXPO_BRI\(2021\)653625_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/653625/EXPO_BRI(2021)653625_EN.pdf)
- González, A. (2014). Executive Summary. In *World Economic Forum: Mega-regional Trade Agreements. Game-Changers or Costly Distractions for the World Trading System?* (pp. 6–10.) World Economic Forum. http://www3.weforum.org/docs/GAC/2014/WEF_GAC_TradeFDI_MegaRegionalTradeAgreements_Report_2014.pdf
- Górska, R. (2021). Sectoral effects of the Japan-EU Economic Partnership Agreement for the European Union countries. *Asia-Europe Journal*, 23 August 2021. <https://doi.org/10.1007/s10308-021-00632-4>
- Hamanaka, S. (2014). TPP versus RCEP: control of membership and agenda setting. *Journal of East Asian Economic Integration*, 18(2), 163–86. <https://dx.doi.org/10.11644/KIEP.JEAI.2014.18.2.279>
- JETRO (2018). *JETRO Global Trade and Investment Report 2018: Global Economy Connected via Digitalization – Overview*. https://www.jetro.go.jp/ext_images/en/reports/white_paper/trade_invest_2018_overview.pdf
- Kawase, T. (2017). *Legal perspective of the United States' withdrawal from the Trans-Pacific Partnership (TPP) Agreement and the possibility of the TPP11*. RIETI, 16 February. https://www.rieti.go.jp/en/columns/a01_0468.html
- Lakatos, Cs., Maliszewska, M., Ohnsorge, F., Petri, P., & Plummer, M. (2016). Potential macroeconomic implications of the Trans-Pacific Partnership. In *Global Economic Prospects* (pp. 224–255.). World Bank. <https://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/GEP/GEP2016a/Global-Economic-Prospects-January-2016-Spillovers-amid-weak-growth.pdf>
- Lungu, A. (2019). *Japan and Europe's Triple Partnership. Parsing the new EU-Japan strategic, economic and digital agreements*. The Diplomat, 14 February. <https://thediplomat.com/2019/02/japan-and-europes-triple-partnership/>
- McBride, J., Chatzky, A., & Siripurapu, A. (2021). *What's Next for the Trans-Pacific Partnership (TPP)?* Council on Foreign Relations, 20 September. <https://www.cfr.org/backgrounder/what-trans-pacific-partnership-tpp>
- METI (2015). *White Paper on International Economy and Trade 2015* [White paper]. <https://www.meti.go.jp/english/report/downloadfiles/2015WhitePaper/3-1-1.pdf>
- METI (2021). *What is an EPA?* https://www.meti.go.jp/policy/trade_policy/epa/english.html
- Miyagi, T. (2016). *Asia and Japan in the 21st century – the decade of the 2000s* (Japan's Diplomacy Series – Japan Digital Library, March 2016). The Japan Institute of International Affairs. https://www2.jiia.or.jp/en/pdf/digital_library/japan_s_diplomacy/160331_Taizo_Miyagi.pdf
- OECD (2020). *Trade Policy Implications of Global Value Chains*. https://issuu.com/oecd.publishing/docs/trade_policy_implications_of_global
- Petri, P. A., & Plummer, M. G. (2020). *East Asia decouples from the United States: Trade war, COVID-19, and East Asia's new trade blocs* (Working Paper No. 20-9). Peterson Institute for International Economics. <https://www.piie.com/system/files/documents/wp20-9.pdf>
- Solís, M. (2009). Japan's competitive FTA strategy: commercial opportunity versus political rivalry. In M. Solís, B. Stallings, & S. N. Katada (Eds.), *Competitive Regionalism: FTA Diffusion in the Pacific Rim* (pp. 198–215.). Palgrave Macmillan.

- Solís, M. (2016). *The High Stakes of TPP Ratification: Implications for Asia-Pacific & Beyond*. Brookings Institution. <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/07/10-high-stakes-of-TPP-ratification-solis.pdf>
- Stoll, P. T. (2017). Mega-regionals: Challenges, opportunities and research questions. In T. Rensmann (Ed.), *Mega-regional trade agreements* (pp. 3–24). Springer, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-319-56663-4_1
- Takó, D. (2021): Plurilaterális nemzetközi szerződések a Kereskedelmi Világszervezet rendszerében. *Külgazdaság*, 65(3–4), 104–122. DOI: <https://doi.org/10.47630/KULG.2021.65.3-4.104>
- Yamamoto, Y., & Kikuchi, T. (1998). Japan's approach to APEC and regime creation in the Asia-Pacific. In V. K. Aggrawal, & C. E. Morisson (Eds.), *Asia-Pacific Crossroads: Regime Creation and the Future of APEC* (pp. 191–211). St. Martin's Press.
- Völgyi, K. (2015). *Japán gazdaságtörténete*. MTA KRTK Világgazdasági Intézet.
- WTO (2021). *Regional trade agreements (RTAs)*. https://www.wto.org/english/thewto_e/glossary_e/glossary_e.htm
- Williams, B. R., Cimino-Isaac, C. D., & Regmi, A. (2019). „Stage One” *U.S.-Japan Trade Agreements* (Report No. 46140). Congressional Research Service. <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R46140>

Függelék

Japán külkereskedelmének megoszlása a főbb partnerországok között (2020)

Partnerországok	Export (%)	Import (%)
USA	18,4	11
Kína	22,1	25,8
Dél-Korea	7	4,2
Asean	14,4	15,7
RCEP	45,7	52,8
EU-27	9,2	11,4
CPTPP	12,4	17,7

Forrás: JETRO, Japan's international trade in goods.